

Bliźniacze herby

Kiedyś podczas kolejnych poszukiwań i szperania w różnego rodzaju materiałach książkowych, natrafiłem przypadkowo na herby niektórych czeskich i morawskich rodów szlacheckich, które swoim wyobrażeniem znaku są bardzo podobne do herbu Odrowążów i mojego rodzinnego miasta Opoczna. Wzbudziło to moje zainteresowanie badawcze i inspirowało do dociekliwych poszukiwań wspólnych cech i źródeł dość bliskiego podobieństwa. Postanowiłem więc trochę zagłębić się w temat i spróbować odnaleźć kilka „bliźniaczych“ herbów Opoczna między znakami miast słowackich i czeskich. O ile pomiędzy herbami miast słowackich nie udało mi się dotychczas natrafić na ślad opoczyńskiego odpowiednika, o tyle więcej szczęścia miałem wśród miast czeskich. Najwięcej z nich odnalazłem wśród herbów miast i miasteczek Moraw Północnych, których stolicą jest Ostrava (Ostrawa). Moje dociekania i poszukiwania udało mi się częściowo przedstawić i utrwalić w publikacji książkowej „Wieści ze Słowacji“, wydanej w 2002 roku w Opocznie dzięki sponsorstwu Urzędu Miasta i Gminy Opoczno.

Od tego czasu udało mi się dotrzeć do kolejnych herbów z „Odrowążem“, którymi niniejszym uzupełniam moją ówczesną relację.

Zacząć wypada jednak od samego znak rycerskiego zwanego „Odrowąż“.

Odrowąż

Symbolika dosyć oryginalnego herbu Odrowąż w heraldyce polskiej nie jest zbyt jednoznaczna i wyjaśniona do końca.

Herb Odrowąż uważany jest za jeden z najstarszych herbów rycerskich w Polsce. Zaliczany jest do grona takich starych herbów jak np. Nowina i Korczak.

Większość znanych źródeł historycznych wskazuje na to, że pierwotna siedziba rodu Odrowążów znajdowała się w czeskim mieście Benešov (Benešov). Tutaj w odległym tylko 37 km na południowy wschód od Pragi, stolicy Czech, mieście, założone zostało gniazdo rodzinne rodu Benešovic (Beneszowiców), który powiązany był z królewskim rodem Przemyślidów. Ci z czasem opuścili Czechy i przenieśli się do miejscowości Kravaře, która była jednym z dwóch założonych przez nich miast na Morawie. Właściwie na Śląsku bo wspomniane Kravaře położone są w odległości ok. 8 km na wschód od śląskiego miasta

Opawa (Opawa). Tutaj ród, który w XV w. osiągnął szczyt swojego znaczenia i wpływów (należała do niego prawie jedna piąta całych Moraw!), rozgałęził się do wielu bocznych rodów, nazwanych według nowych siedzib rodowych.

Ogólnie uważa się, że pierwsi Odrowążowie przybyli z Czech lub Moraw do Polski już we wczesnym średniowieczu, towarzysząc być może Dąbrówce, żonie księcia Mieszka I (966 r.). Jego polskim protoplastą miał być podobno Saul de Końskie, który jak wspominają stare kroniki „przybył do Polski z wielkimi skarbami”. Trudno określić kiedy się tak stało, ale wiadomo, że ród taki istniał w XII w. na ziemiach polskich. Za jego założyciela w ówczesnej średniowiecznej Polsce uważa się rycerza o imieniu Prandota Stary, który przybył tutaj na początku XII w. Najbardziej znanymi przedstawicielami rodu byli Iwo Odrowąż (biskup krakowski 1218-1229) i Jan Prandota (biskup krakowski 1242-1266), ich śląski krewny św. Jacek, dominikanin, a także Jan ze Szczekocin (dowodził oddziałami chroniącymi południowe granice Polski w czasie wielkiej wojny z zakonem krzyżackim), Jan Sprowski (arcybiskup gnieźnieński) oraz Jakub z Dębna (kasztelan krakowski i kanclerz Kazimierza Jagiellończyka). Z upływem czasu założone zostały boczne linie rodu, których najbardziej znanymi przedstawicielami byli Szydłowieccy i Chlewicy.

Znak herbowy Odrowąży występuje w XIV-wiecznych kronikach. Ród Odrowążów wzmiankuje znany polski kronikarz Jan Długosza (1415-1480), który przybyszy z Moraw opisuje jako „mężów popędliwych i wymownych, skłonnych do mowy popędliwej.”

Żyjący trochę później Bartosz Paprocki w „Herbach rycerstwa polskiego” z 1584 r. przy opisie herbu Odrowąży, podał następującą legendę związaną z jego powstaniem i znaczeniem: – ”Mąż jeden sławny w Morawiew w cudzej ziemi z poganinem o sztukę strzelał z łuku potem z nią i za pasy chodził i dziwnych sztuk rycerskich ze sobą próbowali. On poganin widząc, że nań szczęścia i mocy nie miał, przed monarchą krainy onej, znając łaskę pańską dla tego, że mu się z każdym nieprzyjacielem fortunnie w potrzebach zdarzało chcąc i nad onym górę otrzymać o szczudłki z nim przed cesarzem czynić chciał. On z gniewu mając to sobie za zelżywość uchwycił za gębę, którą mu z wąsem i nosem oderwawszy na strzałę wetknął i ukazał panu, który wzgardziwszy onym poganinem zeszeconym dał mu za wieczny upominek onej jego zwierzchności nad nim strzałę przez wąs przewleczoną i nazwał go Odrzywąs (...) Odrowąż po ten wiek.”

Inny znany heraldyk polski, Kasper Niesiecki (1682-1744), w wydanym w latach 1728-1743 w czterech tomach dziele „Korona Polska” („Herbarz Polski”) opisał herb Odrowąży następująco:

Ma być w polu czerwonym strzala biała, z końcami na obie strony zakrzywionymi. W klejnocie ogon pawi, a w nim tenże herb, przeciw na bok obrócony. (Herbarz, VII, s. 23)

Jeżeli chodzi o historię herbu, podobnie jak B. Paprocki przytacza, że:

Mąż jeden sławny w Morawie, w cudzej ziemi z pogany o sztukę strzelał z łuku potem z nimi za pasy chodził i dziwnych sztuk rycerskich z sobą próbowali. On poganin widząc, że nań szczęścia z mocy nic miał, przed monarchą krainy onej znając łaskę pańską; dla tego że mu się z każdym nieprzyjacielem fortunnie w potrzebach zdarzało, chcąc i nad onym górę otrzymać, o szczudłki z nim przed cesarzem czynić chciał. On z gniewu mając to sobie za zelżywość uchwycił go za gębę która mu z wąsem i nosem oderwawszy, na strzałę wetknął i ukazał panu, który wzgardziwszy onym oszeconym poganinem, dał temu za wieczny upominek onej jego zwierzchności nad nim strzałę przez wąs przewleczoną i nazwał go Odrzywąs, aż per corruptionem sermonis [przez skażenie mowy wymawiają] Odrowąż po ten wiek. (Herbarz, VII, s. 24).

* * * * *

Po tym wstępie warto zajrzeć do Czech i na Morawy gdzie Odrowąż występuje w znakach rodowych tamtejszej szlachty.

Herb szlachecki panów z Kravař

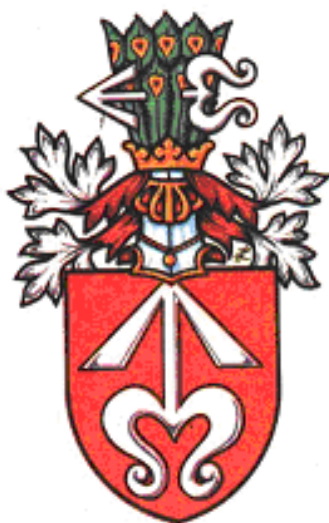
Herb rodowy szlachty z Kravař

Znany heraldyk polski i czeski Bartosz czyli Bartłomiej Paprocki (1543-1614), przebywający i działający w Czechach i na Morawach na przełomie XVI/XVII w., uważał herb rodowy szlachty z Kravař za znak znany jako „odřivous“, czyli oderwany, oddarty wąż.

Nazwa powyższa, jak można się łatwo domysleć, ma wiele wspólnego z polskim Odrowążem. O jego pochodzeniu głosi zachowana do naszych czasów stara opowieść. Według niej żył podobno kiedyś na Morawie, czyli polskich Morawach, bo stąd ród ten miał się wywodzić, znakomity siłacz drobnej postawy o imieniu Saul. Kiedyś wziął udział w turnieju zapaśniczym, gdzie przyszło mu zmierzyć swoje siły z silnym i olbrzymiego wzrostu przeciwnikiem. Olbrzym widząc niewielkiego wzrostem Saula nie mógł powstrzymać się od śmiechu i drwił z przeciwnika, będąc pewnym zwycięstwa. Jednak w czasie pojedynku, Saulowi udało się chwycić olbrzyma za długie wąsy, którymi się chlubił i mocnym targnięciem mu je oderwać. Na znak zwycięstwa nadział je podobno na strzałę i podał oglądającemu pojedynek królowi. Tyle dowiemy się z pięknego podania.

W rzeczywistości jednak znak rodowy w herbie nie przedstawia oderwanych wąsów, lecz tzw. owiniętą lub zawiniętą strzałę, czyli strzałę z nawiniętym na nią kawałkiem tkaniny lub materiału. Strzały takie namoczone wcześniej w lepkiej i łatwopalnej smole używano w czasach średniowiecza do zapalania drewnianego poszycia dachowego lub słomianych strzech. Służyły do wzniesienia pożarów w grodach i miastach. Strzałę panów z Kravař odnaleźć można w herbach miast morawskich takich jak Nový Jicín, Štramberk, Kravaře u Opavy. Pole tarczy herbowej posiada najczęściej kolor czerwony, strzała natomiast kolor srebrny.

Herb szlachecki panów Sedlnických z Choltic

Herb rodowy szlachty Sedličtí z Choltic

Znak zwany „odřivous“ posiadała w swoim herbie nie tylko szlachta z Kravař, ale również inny ród szlachecki żyjący na Morawach i Śląsku, Sedlnický (Sedlničtí) z Choltic. Chociaż nie można udowodnić, czy potwierdzić z całą pewnością pochodzenia lub wywodzenia się rodowodu od dość rozgałęzionego rodu możnowładców Benešov (Beneszowiców), których znak ten łączył, jednak Sedlničtí przeżyli pozostałe rody tego samego herbu. W 15461 został im potwierdzony morawski stan szlachecki i w 1695 r. uzyskali nawet tytuł hrabiowski Rzeszy – Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Od panów z Kravař różnili się klejnotem: szlachta z Kravař posiadała hełm rycerski ozdobiony orlimi piórami, Sedlničtí natomiast ogon pawia przeszyty strzałą. Pole tarczy herbowej było czerwone, strzała - srebrna.

Herb szlachecki panów z Dubě

Herb rodowy szlachty z Dubě

Stary ród panów z Dubě (w odróżnieniu od szlacheckiej rodziny Berków z Dubě posiadającego w herbie dwa skrzyżowane kozły do suszenia siana - przyp. autora i objaśnienie poniżej) tak jak cała szlachta Beneševic chlubił się pięknym znakiem owiniętej strzały, która została szczegółowo opisana przy herbie szlachty z Kravař. Na podstawie fresku wykonanego na ścianie w zamku Písek lub w niemieckim zamku Laufu przypuszczać można, że pole tarczy było srebrne a strzała czerwona. Z innych zachowanych źródeł dotyczących tego rodu wynika, że kolory herbowe były malowane odwrotnie (na czerwonym tle tarczy herbowej srebrna strzała). Niektóre przedstawiają nawet skośne umieszczenie strzały na tarczy. Imienia Roháč, określającego gatunek chrząszcza - jelonka używać zaczął dopiero ojciec późniejszego sławnego przywódcy husyckiego i hetmana Jana Roháča.

On również używał w pieczęci rodowej tarczy ze skośną strzałą. Klejnotem, znanym z innych dokumentów, różni się szlachta „z Dubě“ od innych rodów szlacheckich posiadających w swoim herbie podobną strzałę, chociaż i tu występują pewne różnice.

Objaśnienie do powyższego tekstu:

Warto w tym miejscu wspomnieć, że używany w wioskach na terenie Czech, Moraw i Słowacji kozioł do suszenia siana, z powodzeniem stosowano w średniowieczu jako oręż wojskowy. Często służył oblegającym grody, zamki, warownie, twierdze lub mury obronne miast przy ataku jako prymitywna drabina do wspinania się na mury, ich zdobywania, przechodzenia na drugą stronę i zajmowania pozycji obrońców. Kozioł wykonywany jest z reguły z drzewka jodłowego lub sosnowego, którego grube i liczne konary są obcinane na długość 25-30 cm od pnia głównego. Kozioł taki jako prymitywną pomoc do wspinania wykonać można też w sztuczny sposób. W przygotowanym wcześniej palu-słupie wypala się na wylot otwory, do których wsadza się następnie grube drewniane kolki. W ten sposób powstaje również tzw. „cygańska drabina”. Taka prymitywna drabina z kozła trafiła nawet do tarcz średniowiecznych rodów rycerskich nimi się posługujących.

Herb rodowy szlachty z Dubě (inna wersja)

Poza herbami szlacheckimi znak Odrowąż odnaleźć można w herbach miast morawskich. Występuje przede wszystkim w herbach miasta: Bílovec, Čechy pod Kosířem, Fulnek, Humpolec, Hustopeče nad Bečvou, Kravaře, Kvasice, Moravský Krumlov, Nový Jicín, Plumlov, Štramberk i Tlumačov.

Bílovec (powiat Nový Jicín)

Miasto Bílovec założone zostało około 1323 roku przez Voka z Kravař. Pierwotnie nazywało się Wockenstadt, czyli miasto Voka. Bílovec był w posiadaniu szlachty z Kravař do połowy

XV wieku. Na najstarszej zachowanej pieczęci miejskiej, pochodzącej z dokumentu oznaczonego datą 15 czerwca 1440 roku, na wczesnogotyckiej średniowiecznej tarczy wyobrażona została owinięta strzała, znana z herbu panów z Kravař.

Znak zwierzchnictwa wymienionego rodu nad miastem i przynależność do ich posiadłości miasto podkreślało nie tylko jego przejściem do pieczęci, ale również zaczęło go później używać jako elementu herbu miejskiego. Przyjęty w ten sposób, bez zmian, w całości herb rodowy panów z Kravař stał się herbem Bílovca – owinięta srebrna strzała na czerwonym polu tarczy herbowej. Z dostępnej literatury dowiedzieć się można, że w czasach późniejszych do herbu miasta trafiły także elementy przejęte ze znaków rodowych i herbów innych jego właścicieli. I tak na przykład w pierwszej połowie XVI wieku pojawił się jako herb Bílovca, herb szlachty z Fulštejna. Jednak na znanych i zachowanych starych pieczęciach wspomniane zmiany i uzupełnienia herbu nie stwierdzono. Ostatecznie miasto Bílovec poprzestało na używaniu herbu z godłem rodowym panów z Kravař.

Bílovec ma ok. 7,5 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Bílovec

Čechy pod Kosířem (powiat Prostějov)

Morawska miejscowość leżąca się na wysokości 273 m n.p.m., której nazwa często ulegała zmianom podczas okresu jej długoletniej historii. Najczęściej używaną i spotykaną nazwą były Čechy (Czechy) - Čech. Chociaż nazywa się „Czechy“ znajduje się na Morawach. Do 1925 roku nazywano ją „Čechy na Hané“, co odpowiadało geograficznemu i regionalnemu położeniu miejscowości, bo Haná określa region, część Moraw. W latach okupacji niemieckiej Czechy znajdowały się na terenie Protektoratu Czech i Moraw. Nazywane były „Tschech“. Po zakończeniu drugiej wojny światowej otrzymały obecną nazwę „Čechy pod Kosířem“, gdzie Kosíř to wzgórze o wysokości 443 m n.p.m. górujące nad okolicą miejscowości.

Najstarsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1131 r. W tym okresie do dóbr kapituły w Olomuńcu należały dwa tutejsze łany, które następnie w 1305 r. były już w posiadaniu klasztoru urszulanek św. Katarzyny w Olomuńcu. Od XIV wieku włości przechodziły z rąk do rąk coraz to nowszych właścicieli pochodzących ze znanych czeskich rodzin szlacheckich. W 1359 r. zbudowana została warownia, którą w dokumentach z 1549 r. określono jako opuszczoną. W 1596 r. jednak znów została odnowiona i odbudowana. Jeszcze w XIV wieku zamek i dobra były majątkiem różnych rodów szlacheckich. Należały m.in. do szlachty z Kravař, która później weszła w posiadanie całej wioski i znacznej części okolicy. W okresie późniejszym, poprzez różnego rodzaju sposoby nabycia (kupno, sprzedaż, spadki, skoligacenia rodzinne i inne) tutejsze dobra stanowiły majątek wielu szlachciców. W 1768 r. dobra „czeskie“ za 300 tysięcy złotych i 1000 dukatów kupił Emanuel (don Manuel) de Menes e Castro, wojewoda da Silva Tarouca, założyciel austriackiej linii rodowej katolickiego portugalskiego rodu szlacheckiego blisko spokrewnionego z portugalską rodziną królewską.

Don Manuel urodził się w 1694 r. w Lizbonie. Mając 21 lat wstąpił do służby dworu cesarskiego w Wiedniu. Walczył z Turkami i osiągnął znaczne zaszczyty dworskie. Był komorzym cesarskim, zwykłym tajnym radcą, prezydentem rady dworskiej austriackiej części Niderlandów, czyli Holandii i Włoch, dyrektorem cesarskich budowli dworskich (np. zamku Schönbrunn), rycerzem Orderu Złotego Runa, ministrem i radcą cesarza Karola VI i Marii Teresy. Kolejni potomkowie don Manuela byli właścicielami dóbr jeszcze w latach 20. tych XX wieku.

Współczesny herb miejscowości zestawiony został z trzech znaków rodowych byłych właścicieli, którymi w różnych okresach czasu byli: Sedlnický z Choltíc, Verner z Lilie i Silva Tarouca. W prawej górnej połowie herbu (z punktu widzenia heraldyki) umieszczona została biała lilia na niebieskim polu, pochodząca ze znaku rodowego Jana Baltazara Vernera z Lilie, który pieczętował się herbem trzech białych lilii na niebieskim polu. Lewa góma połowa przedstawia część srebrnej „owiniętej“ strzały, tzw. czeski Odrzywąg (polski Odrowąż) na czerwonym polu, pochodzącej z herbu rodowego Sedlnický z Choltíc, którą używał Albrecht Sedlnický z Choltíc i jego córka Polyxena Sedlnická. Trzecią i ostatnią dolną część herbu zajmuje stojący na tylnych łapach czerwony lew (gryf) w złotej koronie na srebrnym polu, będący znakiem rodu Silva Tauroca.

Niewielkie „Czechy“ zamieszkuje w chwili obecnej ponad 900 mieszkańców.

Herb miejscowości Čechy pod Kosířem

Fulnek (powiat Nový Jičín)

W najstarszej pisemnej wzmiance o Fulneku z 1293 roku wspomniany jest ówczesny wójt miasta. Z tego faktu wypływa, że miejscowość już wtedy posiadała prawa miejskie. Na najstarszej znanej i zachowanej pieczęci z 1446 r. w jej okrągłym polu, bez zwykle używanej tarczy herbowej, znajduje się wieża, po obydwóch stronach której umieszczone zostały owinięte strzały panów z Kravař. Jak się przypuszcza, prawo do używania pieczęci miasto Fulnek otrzymało w czasach, gdy znajdowało się w posiadaniu szlachty z Kravař, która nim zarządzała w latach 1389-1432. W 1628 roku nastąpiła widoczna zmiana herbu miasta spowodowana zmianą właściciela. Herb w tym czasie dodatkowo uzupełniono godłem rodowym szlachty z Vrbna, do której miasto należało od 1622 r. Tarczę podzielono wtedy na cztery części. W pierwszym polu umieszczono wieżę z blanką zwaną też krenelazem.

Drugie i trzecie pole było podzielone skośnie i zawierało trzy lilie panów z Vrbna. W czwartym polu była owinięta strzała panów z Kravař. W centralnej części tarczy, jej środku, umieszczono wielką literę „W“ będącą inicjałami Václava z Vrbna i nad nią koronkę z dziewięcioma grotami. Taki właśnie herb miasta był w 1638 roku wyrzeźbiony na portalu ratusza miejskiego, pojawił się na pieczęci miejskiej z 1653 r., na typariuszu małej pieczęci miejskiej z 1657 r. i na zachowanej małej pieczęci z 1783 roku. Umieszczony został również na obrazie przedstawiającym panoramę miasta z 1720 r. W latach 1788-1842, w okresie gdy Fulnek znajdował się w posiadaniu Czejków (Čejků) z Badenfeldu, miasto używało tarczy

podzielonej na cztery pola. W pierwszym polu znajdował się korab z dwoma masztami i żaglami, w drugim - lew zwrócony w lewą stronę i trzymający w łapach kotwicę, w trzecim – trzy sześcioramienne gwiazdy z herbu Czejków, w czwartym - owinięta strzała panów z Kravaň. Herb ten jednak zbyt długo się nie utrzymał i z upływem czasu miasto powróciło do swojego herbu z 1628 roku, tzn. w pierwszym czerwonym polu - srebrna wieża z blankowaniem, z dwoma oknami i bramą, w drugim i trzecim niebieskim polu - trzy złote lilie i w czwartym czerwonym polu - owinięta srebrna strzała. Drugie i trzecie pole zostało dodatkowo przedzielone skośnym złotym pasem. Pośrodku umieszczona została wielka litera „W“ i nad nią złota koronka z dziewięcioma grotami. Czasem jednak spotkać można pewne odmiany tego znaku, który używany jest do chwili obecnej. Występują one zwłaszcza w dokumentach pochodzących z lat 80.tych XX wieku, gdy drugie i trzecie pole herbowe przedstawiano w kolorze srebrnym, co nie było zgodne z ogólnie przyjętymi zasadami heraldyki. W herbach miejskich bowiem wieże przedstawiano prawie zawsze w kolorze srebrnym. Również i owinięta strzała szlachty z Kravaň zawsze wyobrażana była jako srebrna na czerwonym polu. Z tego powodu zmianę niebieskiego koloru na srebrny należy odrzucić jako nieodpowiednią i nieuzasadnioną. Tym bardziej, że tarcza panów z Vrbna posiadała pole w kolorze niebieskim. Kolor taki w drugim i trzecim polu herbu Fulneka odpowiada historycznej rzeczywistości i prawdzie. Fulnek zamieszkuje ponad 6 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta Fulnek

Humpolec (powiat Pelhřimov)

Herb miasta Humpolec pochodzi z XVI wieku i składa się z trzech symboli - herbów rodowych jego byłych właścicieli. Umieszczona w górnej części czerwonego pola herbowego tarcza przedstawiająca trzy poziome pasy w kolorach (kolejność od dołu do góry): czerwony, srebrny i czarny jest znakiem rodowym rodu szlacheckiego Trčka (Trczka) z Lípy. Skrzyżowane pośrodku złote widły przedstawiają znak rodowy rodziny szlacheckiej Leskovcové z Leskova. Całość uzupełnia znajdująca się na dole herbu srebrna strzała panów z Dubě, do których Humpolec należał w XIV wieku. Warto jeszcze wspomnieć, że właścicielami miasta byli najpierw panowie z Dubě, po nich Leskovcové i w końcu trafiło między posiadłości rodu Trčka.

Humpolec zamieszkuje ok. 11 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta Hustopelec

Hustopeče nad Bečvou (powiat Přerov)

Pierwsza wzmianka o tej morawskiej miejscowości pochodzi z 1349 roku. W 1359 r. jego właścicielem została szlachta z Kravař. Za ich rządów w 1397 r. pojawia się pierwsza wzmianka o miasteczku. Z XIV wieku pochodzi prawdopodobnie najstarsza znana pieczęć miasta, jeszcze bez wyobrażenia tarczy herbowej, na której przedstawiony jest obraz okrągłej wieży - baszty pokrytej stożkowym dachem zakończonym na górze kulą zwaną makówką. Wieża umieszczona jest pomiędzy dwoma mniejszymi tarczami herbowymi panów z Kravař, z owiniętą strzałą. Od końca XVI wieku, aż po okres wojny trzydziestoletniej właścicielami miasta byli Žerotínové. W 1663 r. przeszło w posiadanie Podstatských z Prusinovic i pozostało w ich rękach do 1758 r. Zmiany właścicieli miasta wpływały też oczywiście na kolejne zmiany wprowadzane na pola pieczęci miejskich. Na przykład na pieczęciach z 1736 r. po obydwóch stronach okrągłej wieży znajdują się dwie tarcze. Na prawej stronie z herbem Podstatských, na lewej z herbem Žerotínów. Zastąpiły one herby panów z Kravař. Herb Podstatských przedstawiony jest na pieczęci już według wykonania z 1627 r. W pierwszym i czwartym czerwonym polu tarczy podzielonej na cztery części są srebrne poroża, w drugim i trzecim czarnym polu - złoty lew trzymający w łapie gorejące serce. Oprócz kolorów przejętych z herbów szlacheckich nie są znane inne kolory herbu miejskiego. Warto jeszcze wiedzieć, że godłem Žerotínców był czarny lew stojący na tylnych łapach z podwójnym ogonem oraz koronka znajdujący się na czerwonym polu. Tylne łapy lwa są zanurzone w trzech srebrnych wzgórzach. Biorąc pod uwagę kolory pól herbów szlacheckich, herb miasta mógł posiadać srebrne pole tarczy i czerwoną wieżę. Herb znany ze zachowanej pieczęci z 1736 r. był jednak później zastąpiony pierwotną formą przedstawioną na wspomianej już starszej pieczęci. Przyjęło się więc powszechnie używanie herbu przedstawiającego najczęściej małą okrągłą wieżę z blankowaniem, z jednym oknem, czerwonym stożkowym dachem zakończonym złotą kulą (makówką) umieszczoną na niebieskim polu. Po obydwóch stronach wieży znajdują się dwie czerwone tarcze z białą (srebrną) owiniętą strzałą panów Kravař.

Warto wyjaśnić, że blanka, blank (z łaciny) oznacza stosowane w średniowiecznej architekturze zębate zwieńczenie murów i baszt obronnych zabezpieczające załogę podczas walki; zwane było też palisadą, krenelażem; w architekturze nowożytnej pełni funkcję motywu, elementu dekoracyjnego.

Hustopeče posiadają ok. 1 750 mieszkańców.

Herb miasta Hustopeče

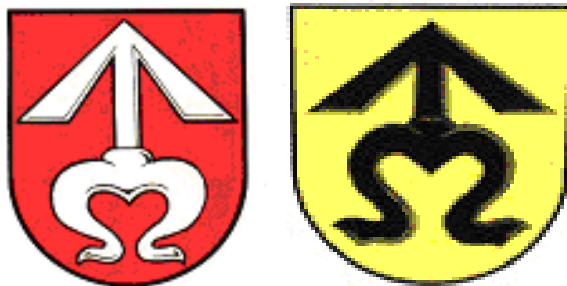
Kravaře (powiat Opava)

Najstarsza wzmianka o mieście pochodzi z 1244 roln. Po przyłączeniu wioski Kouty i Dvorisko w 1960 roku Kravaře były podniesione do rangi miasta. Choć jako wioska i mniejsza miejscowość Kravaře nie posiadały żadnego znaku, jednak na pieczęci z 1632 r. zobaczyć można tarczę, po której prawej stronie znajduje się stojący pionowo klucz i pod nim sześcioramienna gwiazda. Lewą część tarczy zajmuje półksiężyc i wielkie litery RA. Znak półksiężycyca pochodzi prawdopodobnie z herbu znanego polskiego alchemika Michała Sędziwoja, który w latach 1630-1636 był właścicielem posiadłości Kravaře i chyba dlatego umieszczony został na pieczęci. Wraz z literami RA półksiężyc tworzył też początek nazwy miejscowości (CRA w łacińskiej transkrypcji CRAVARN).

Dopiero po uzyskaniu statutu miasta przyjęto używanie obecnego herbu miejskiego. Wypracowany przez czeskich heraldyków projekt zaakceptowała w 1969 r. Miejska Rada Narodowa. Rok później również Komisja Herbów Miejskich przy Urzędowym Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Współczesnym znakiem miasta został herb rodowy panów z Kravař - srebrna owinięta strzała na czerwonym polu. Z punktu widzenia niektórych czeskich heraldyków rozwiązanie takie nie było zbyt stosowne i odpowiednie zwłaszcza, że nowy herb miasta Kravaře w niczym nie odróżniał się od herbu miasta Bílovec. Uważali bowiem, że przy jego tworzeniu można było spróbować wprowadzić trochę inne rozwiązanie, uwzględniając powiązania miasta z rodem szlachty z Kravař. W latach późniejszych jednak kolory tarczy herbowej i strzały zostały zmienione.

Kravaře posiadają ok. 6,7 tysiąca mieszkańców.

Kravaře

Herb miasta Kravaře

Kvasice (powiat Kroměříž)

Herb miejscowości Kvasice przedstawia tradycyjną srebrną rozdartą strzałę w słup o końcach zawiniętych w wąs. Jest tradycyjnym godłem rodu Benešovic wywodzącego się z miejscowości Kravaře.

Kvasice to miejscowość na Morawach w pobliżu miasta powiatowego Kroměříž, nad rzeką Morawa.

Najstarsza pisemna wzmianka dotycząca miejscowości pochodzi z 1131 roku i dotyczy łąnu pola należącego do kościoła w mieście Spytihněv. Kolejne wzmianki pochodzą z 1248 i 1269 roku. W połowie XIV w. istniała tutaj średniowieczna twierdza będąca siedzibą rycerza Miloty z Benešova i Kvasic. W 1423 roku w okresie wojen religijnych w Czechach, zamek został zdobyty, spalony i zburzony przez husytów. Rycerz Milota III poległ przy obronie. Wraz z jego śmiercią wymarł po mieczu ród Beneszowiców. Wkrótce potem miejscowość i twierdza zostały sprzedane. Nowi właściciele miejscowości odbudowali twierdzę jako gotycki zamek wodny. Zamek o rzucie wielokąta posiadał fosę do której doprowadzono wodę z pobliskich stawów rybnych. W końcu XVI w. gotycka budowla przebudowana została na renesansowy zamek z arkadowym dziedzińcem. W XIX wieku nastąpiła przebudowa do obecnie zachowanego stylu klasycystycznego. Równocześnie zburzone zostały budynki podzamcza i zasypane resztki fosy. Wokół zamku urządzono park w stylu angielskim w którym znajduje się unikatny okaz 300 – letniego orzecha czarnego o obwodzie 620 cm. W zamku znajduje się teraz miejscowy Dom Opieki Społecznej.

Warto zajrzeć do stojącego na rynku barokowego kościoła Wniebowzięcia Marii Panny, gdzie pod ołtarzem głównym został pochowany jego fundator, hrabia Adam Rottál. Wewnątrz znajdują się trzy ołtarze i cenne obrazy V.V. Reinera.

Na cmentarzu stoi były farny, gotycki kościół Wniebowzięcia Marii Panny, z XV w. z renesansową wieżą z XVI w. Wewnątrz zobaczyć można godło rodowe Beneszowiców, pierwszych pisomnie wzmiankowanych właścicieli dóbr Kvasice.

W dzielnicy Krajina znajduje się kapliczka Matki Boskiej Orędowniczki, na wzgórzu Vražisko kapliczka Matki Boskiej Bolesnej. Obok drogi w kierunku Nová Dědina aleja lipowo-kasztanowa z okazami 200 – letnich drzew i Droga Krzyżowa.

Kvasice zamieszkuje ok. 2,3 tysiąca mieszkańców.

Herb Kvasice

Moravský Krumlov (powiat Znojmo)

Herb miasta Moravský Krumlov pochodzący z 1644 roku przedstawia na niebieskim polu herbowym okrągłą wieżę, basztę z blankami, której wrota i krata są złote, stożkowy dach pokryty czerwoną dachówką i zwieńczony na górze złotą kulą tzw. makówką. Tarcza umieszczona pośrodku herbu na wieży podzielona jest w pas na dwie połowy w kolorze: na dole czerwonym i na górze złotym. Uzupełnia ją koronka książęca (srebrno - złoto - czerwono

- niebieska) odnosząca się do rodu książęcego Lichtenstein (Lichtensztajn). Po bokach wieży występuje dwukrotnie znak rodowy panów z Kravař, czyli owinięta srebrna strzała na czerwonym polu.

Moravský Krumlov (pow. Zlín) zamieszkuje ok. 6,1 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Moravský Krumlov

Nový Jičín (miasto powiatowe)

Po raz pierwszy wzmiankowany w źródłach historycznych datowanych rokiem 1313 już jako miasto. Przez cały XIV wiek znajduje się w posiadaniu panów z Kravař, których herb owiniętej strzały umieszczony został na miejskiej pieczęci i trafił później do herbu miejskiego stając się jego głównym elementem. Według zachowanej opowieści, pierwszy znak nadał miastu pan Vok z Kravař w 1373 r., kiedy podobno rozdzielił swoją tarczę herbową przedstawiającą owiniętą strzałę na dwie części, z której jedną połowę podarował miastu Nový Jičín, a drugą przekazał miastu Štramberk. Niestety Štramberk niezgodnie z wolą i życzeniem pana Voka, umieścił w swoim herbie całą strzałę. Najstarsza, zachowana do czasów nam współczesnych, znana pieczęć miasta pochodzi z 1612 r. Przedstawia tarczę herbową, po której prawej stronie widnieje wysunięte z chmury ramię, którego dłoń zaciska połowę owiniętej strzały. Podstawowe kolory herbu są dane jego pierwotnym pochodzeniem, tzn. srebrna strzała na czerwonym polu, chmura w kolorze naturalnym, przeważnie srebrnym. Jedynie kolor rękawa nie jest jednoznaczny. Najczęściej wyobrażony był w kolorze zielonym, rzadziej brązowym. Niektórzy heraldycy czescy przedstawiali w swoich pracach ramię w zbroi (w pancerzu), co jednak nie jest zgodne ze znanymi wyobrażeniami historycznymi i sprzeczne ze starymi oraz nowymi dokumentami. Przyjęty i używany herb odpowiada herbowi miasta z pieczęci pochodzącej z 1612 r., pieczęci z 1628 roku oraz typariusza z pierwszej połowy XIX wieku.

Nový Jičín posiada ok. 27 tysięcy mieszkańców.

Herb miasta Nový Jičín

Plumlov (pow. Prostějov)

Niewielkie morawskie miasteczko Plumlov, położone jest w pagórkowatym terenie, na wysokości 290- 340 m n.p.m., niedaleko miasta powiatowego Prostějov (ok. 8 km).

Historia Plumlova sięga końca XIII wieku, skąd pochodzi zachowana pierwsza znana pisemna wzmianka o tutejszym zamku i związana jest głównie z rodami szlacheckimi z Kravař, Pernštejn i Lichtenštajnu (Lichtestein).

Początkiem osiedlenia i załóżkiem przyszłej miejscowości było podgrodzie zamku, wspomnianego już w 1270 r., którego właścicielem był syn z nieprawego łoża króla czeskiego Przemysła Otokara II, Mikołaj - wojewoda opawski. Po nim dobra zamkowe przejęła na długie lata w posiadanie szlachta z Kravař, za czasów której Plumlov podniesiony został do rangi miasteczka. Odbyło się to przypuszczalnie gdzieś w latach 1348-1384. W XVI w. wraz z przejściem dóbr przez ród Pernštejn nastąpił największy rozkwit gospodarczy i społeczny miasteczka trwający do końca wieku. Zbudowany został m.in. kościół p.w. Najświętszej Trójcy, browar. Na początku XVII w. Plumlov przeszedł w ręce rodu Lichtenštajn, co w znacznym stopniu wpłynęło na kolejne losy miasteczka i życie jego obywateli na okres trzech następujących wieków.

W 1619 r. i 1643 r. miasteczko zostało poważnie zniszczone podczas oblężenia i zdobywania zamku przez oddziały wojskowe stanów czeskich i później wojsk szwedzkich biorących udział w wojnie trzydziestoletniej. Najstarsza znana pieczęć miejscowości pochodzi z 1602 r. Plumlov wielokrotnie dotknęły różne nieszczęścia i klęski żywiołowe (w latach 1741-72 trzykrotnie splądrowany przez wojska pruskie, w 1763 i 1828 r. pożar i inne). W latach 1811-14 w miasteczku istniała jedna z pierwszych na Morawach cukrowni, gdzie cukier produkowano z buraków cukrowych. W 1846 r. miejscowość otrzymała przywilej umożliwiający organizowanie trzech okolicznościowych jarmarków: w ostatni wtorek Ostatków (przed Środą Popielcową), we wtorek po Bożym Ciele i w ostatni wtorek października. Przywilej rozszerzono w 1893 r. o prawo organizowania targów cotygodniowych. W 1849 r. miasteczko zostało siedzibą sądu powiatowego, który działał do likwidacji w 1949 r. W 1870 r. nazwa miejscowości ustaliła się ostatecznie na Plumlov.

Do miejscowych atrakcji zaliczyć można ruiny starego grodu, nigdy nie dokończony pałac Lichtensteinów (zbudowano jedynie jedno z czterech projektowanych skrzydeł zamkowych) oraz ośrodki wypoczynkowe nad zbiornikiem wodnym „Plumlovská prehrada“.

Herb miasteczka wzorowany na pieczęci z 1602 r. tworzą znaki rodowe byłych właścicieli - szlachty z Kravař i z Pernštejn. Tarcza herbowa podzielona jest w pas na dwie części. W części górnej znajduje się leżąca w pozycji poziomej srebrna, „owinięta“ strzała panów z Kravař (odrzywus) na czerwonym polu. W części dolnej natomiast umieszczony został czarny łeb żubra na żółtym tle, będący znakiem rodowym szlachty z Pernštejn.

Plumlov posiada 2,3 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Plumlov

Štramberk (pow. Nový Jičín)

Štramberk założony został jako miasto przez margrabię morawskiego Jana Henryka Luksemburskiego, brata cesarza Karola IV. Najstarsza zachowana i znana jak na razie pieczęć miasta pochodzi z 1667 roku. Znajduje się na niej tarcza podzielona na dwie połowy. W prawej części tarczy umieszczona została strzała panów z Kravař, natomiast w lewej - połowa orła. Sądzi się jednak, że owinięta strzała używana była na pieczęci miejskiej prawdopodobnie już w latach 1380-1433, pełniąc raczej symboliczną niż rzeczywistą rolę znaku miasta. W tym czasie bowiem Štramberk znajdował się w posiadaniu szlachty z Kravař. Z tego powodu również kolory prawej strony herbu przedstawiające srebrną owiniętą strzałę na czerwonym polu są określone jednoznacznie. Sporo wątpliwości natomiast wzbudza wyjaśnienie kolorów symboliki na lewej stronie tarczy, gdzie obecnie znajduje się połowa srebrnego orła na niebieskim polu. Jediną szlachtą spośród właścicieli miasta posiadającą w swoim godle rodowym orła byli morawscy margrabiowie. Orzeł w hrebie miasta jednak w odróżnieniu od ich znaku nie posiada na głowie korony.

Herb różni się też w tej części kolorami od znaku margrabiów. Z tego powodu zakładając, że obecne kolory były już używane w przeszłości, pierwotne znaczenie orła w herbie Štramberka pozostaje niewyjaśnione.

Štramberk ma ok. 3,4 tysiąca mieszkańców.

Herb miasta Štramberk

Tlumačov (powiat Zlín)

Herb morawskiego miasteczka Tlumačov przedstawia skośnie podzieloną z prawa do lewa, z góry na dół, tarcza hiszpańska o czerwonym i srebrnym polu. W polu górnym umieszczona została zwrócona w prawo biała sycząca gęś ze złotym dziobem i rozpostartymi skrzydłami na niebieskim tle. Pole dolne w kolorze srebrnym natomiast zawiera czerwoną rozdartą strzałę o końcach zawiniętych w wąż w pozycji leżącej, odchyloną skośnie w prawo od pionu.

Niniejszy herb opracowany został po raz pierwszy w 1995 roku ponieważ Tlumačov o przywilej herbowy nigdy wcześniej nie żądał ani go sam nie otrzymał.

Gęś występująca we współczesnym herbie miasteczka symbolicznie nawiązuje do tradycyjnego patrona miejscowego kościoła i samej miejscowości, którym jest urodzony w Panonii św. Marcin z Tours. Gęś była często wyobrażana u jego nóg. Przykładem może być herb morawskiego miasta Frenštát pod Radhoštěm gdzie u stóp św. Marcina siedzącego na tronie biskupim umieszczona została para gęsi. Gęś jako atrybut odnoszący się do osoby świętego nawiązuje też do jego święta przypadającego na dzień 11 listopada.

Biała gęś na czerwonym polu była również znakiem czeskiego rodu hrabiowskiego Dejmów ze Stříteže, który pochodził z okolicy miasta Písek. Symbol nie posiadał jednak skrzydeł rozpostartych do lotu. Gęś z czerwonym dziobem i rozłożonymi skrzydłami występuje jed na niebieskim polu tarczy herbowej morawskiej szlachty z Ludanic, w której posiadaniu

Tlumačov znajdował się w połowie XVI w. Wspominany symbol różni się znaczeniem od gęsi symbolizującej św. Marcina. Chodzącą gęś posiadały również w swoim znaku inne znane czeskie i morawskie rody szlacheckie, na przykład Pechanové z Kralovic, władcy z Cepu), z Hoděčína, z Květuše i inni.

Gęś ze skrzydłami przygotowanymi do lotu odnosi się do wylotu, okresu odlotu gęsi. Bijąca skrzydłami w powietrzu i krzycząca gęś z częściowo otwartym dziobem wraz ze strzałą w dolnej części herbu, wyobraża jej spłoszenie, wylot i gniewne gęganie podczas polowania i odnosi się okresu późnej jesieni przypadającego na imieniny św. Marcina.

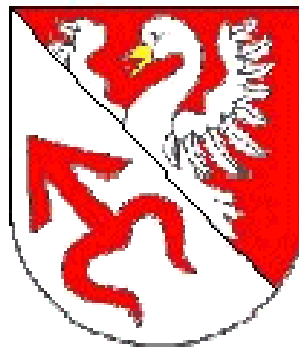
Czerwona rozdarta strzałą o zawiniętych końcach jest godłem starego czeskiego rodu Benešovic (Beneszowiców), późniejszej morawskiej szlachty znanej jako pani z Kravař. Panowie czyli szlachta z Benešova (z Beneszowa) była właścicielami Tlumačova w okresie gdy pojawiła się pierwsza wzmianka o nim jako miasteczku.

Herb miasteczka Tlumačov jest więc w myśl obowiązujących zasad heraldyki, połączeniem osobistego symbolu świętego (gęś) i znaku rodowego jego feudalnych właścicieli.

Kolor czerwony górnego pola tarczy symbolizuje gorącą żądzę po cnocie, sile, triumfie i oznacza kolor odważnych i prawych rycerzy oraz świętych męczenników. W religii chrześcijańskiej wiąże się z męczennictwem, dobroczynnością, ogniem i miłością.

W przypadku koloru srebrnego pola dolnego chodzi o symbol niewinności, honoru, radości, prawa i sprawiedliwości. Kolor biały (srebrny) w połączeniu z czerwonym wyraża odwagę.

Gęś św. Marcina jest więc symbolem niewinności, honoru i dobroczynności świętego rycerza.

Herb miasteczka Tlumačov

Tlumačov był od 1368 roku miasteczkiem o charakterze wiejskim, zarządzanym bezpośrednio i znajdującym się pod ochroną wpływowego i mocnego rodu Beneszowiców. Ród ten posiadał w swoim godle rodowym czerwoną rogacinę na srebrnym polu. Później znajdował się w rękach innych znanych morawskich rodów szlacheckich, np. szlachty z Bechyně, z Dubé, z Kravař, z Dědic, z Doubravice, z Choltic, która pieczętowała się srebrną strzałą umieszczoną w czerwonym polu.

W chwili obecnej Tlumačov zamieszkuje ok. 2,4 tysiąca mieszkańców.

* * * * *

Po wędrówce na Morawach powracamy do Polski gdzie znak Odrowążów odnaleźć można w herbie miejscowości: Chlewiska, Górna, Ozorków, Sędziszów Małopolski, gminy Nowy Targ oraz powiatu ropczycko-sędziszowskiego, skarżyskiego, szydłowieckiego.

Chlewiska (powiat szydłowiecki)

Herb miejscowości i gminy Chlewiska składa się z trzech herbów rodów szlacheckich historycznie z nią związanych. Na półkolistej, trójpolowej tarczy hiszpańskiej w prawym polu

umieszczony został herb *Odrawąż* nawiązujący do rodziny Odrawążów - Szydłowieckich, założycieli miejscowości, którzy od nazwy rodowej posiadłości przyjęli nazwisko Chlewickich. W lewym górnym polu znajduje się herb *Sołtyk* i w lewym dolnym polu *Łabędź* będący znakiem rodu Chlewickich, która jest boczną linią Szydłowieckich. Odrawąż przedstawia tradycyjną srebrną rozdartą strzałę o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym w górę, umieszczoną na czerwonym polu. Sołtyk jako znak rodowy Sołtyków, którzy byli właścicielami miejscowości na początku XIX w. i przyczynili się do założenia walcowni blach i fabryki gwoździ, umieszczony został na złotym (żółtym) tle. Srebrny (biały) łabędź Chlewickich natomiast znajduje się na niebieskim polu.

Herb Chlewisk

Miejscowość Chlewiska jest siedzibą gminy położonej obecnie w województwie mazowieckim w powiecie szydłowieckim, w pobliżu miasta powiatowego Szydłowiec. Wcześniej w latach 1975-1998 należała administracyjnie do województwa radomskiego. Chlewiska znane są z unikatowego w skali europejskiej zabytku techniki – huty żelaza z instalacją gichtociągową. Pierwsze urządzenia hutnicze, którymi była walcownia blach i fabryka gwoździ, postawili w latach 1811-1825 Sołtykowie. W końcu XIX w. (w latach 1882-1892) Francuskie Towarzystwo Metalurgiczne zbudowało tutaj hutę żelaza, w której zachowanych resztkach utworzono oddział Muzeum Techniki. Chlewiska były ważnym ośrodkiem Staropolskiego Okręgu Przemysłowego.

Miejscowymi zabytkami godnymi obejrzenia są:

- kościół parafialny p.w. św. Stanisława, biskupa i męczennika, zbudowany na początku XVI w. przez Mikołaja Chlewickiego, na zrębach istniejącej wcześniej średniowiecznej świątyni
  - pałac obronny przebudowany w XVII w. z dawnego zamku Chlewickich wzniesionego na górującym nad miejscowością wzgórzu, na fundamentach średniowiecznego (XII w.) grodziska
  - zabytkowy XVII wieczny park typu krajobrazowego z kilkoma pomnikami przyrody (w tym 300-letnią lipą i 150-letnią topolą) otaczający zamek, z aleją wysadzoną przy schodach wiodących na dziedziniec pałaca
  - kapliczka **na środku stawu** z figurą św. Jana Nepomucena wybudowana przypuszczalnie w końcu XIX w. pośrodku starego stawu hodowlanego na sztucznie usypanej wyspie znajdującego się na skraju parku
  - zegar wieżowy sytuowany u wejścia do parku wykonany w 1902 r.
- Gminę zamieszkuje ok. 6,5 tysiąca mieszkańców.

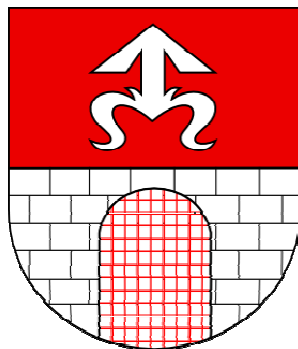

Górno (powiat kielecki)

Gmina i miejscowość Górno posiada herb umieszczony na półkolistej, dwupolowej tarczy hiszpańskiej dzielonej w pas. W pierwszym górnym polu, widnieje herb *Odrowąż* czyli znana srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym w górę, tzw. rogacina biała (srebrna) umieszczona na czerwonym tle. Herb niniejszy związany jest z osobą św. Jacka Odrowąza, będącego patronem najstarszego kościoła gminy znajdującego się w wiosce Leszczyny. Na drugim, dolnym polu herbu znajduje się mur biały z bramą, która posiada czerwoną kratę symbolizującą atrybut św. Wawrzyńca, patrona kościoła w Górnem.

W latach 1975-1998 gmina należała administracyjnie do województwa kieleckiego, obecnie do świętokrzyskiego. Zachowane dokumenty wzmiankują w 1400 roku wieś Górne jako własność biskupów krakowskich. W XIX w. działał w niej walczący o niepodległość Polski, ksiądz Piotr Ściegienny. Tutejsi chłopcy aktywnie włączyli się do powstania styczniowego w 1864 r. Podczas drugiej wojny światowej, 5 sierpnia 1944 r., hitlerowcy zastrzelili w odwecie za przeprowadzone w okolicy akcje partyzanckie 23 mieszkańców wioski. Zamordowanych upamiętnia pomnik. Przed drugą wojną światową przez Górno prowadziła linia wąskotorówki z Kielc do Złotej Wody k. Łagowa.

Położoną w odległości około 15 km na wschód od Kielc u podnóża Gór Świętokrzyskich, gminę Górno, zamieszkuje ponad 13 tysięcy mieszkańców.

Herb Górna

Iwanowice (powiat krakowski)

Gmina i wieś położona krakowskim, która do końca 1999 roku nazywała się *Iwanowice Włościańskie*.

Miejscowość znana jest z działalności braci polskich (XVI w.), którzy urządzili tu nawet w 1557 r. synod. Podczas powstania styczniowego (1863-1864) działały tutaj oddziały powstańcze dowodzone przez Apolinarego Kurowskiego. W niedalekiej Goszczy Marian Langiewicz ogłosił się dyktatorem powstania.

Herb Iwanowic

Nazwa miejscowości pochodzi przypuszczalnie od imienia Iwan z przyrostkiem – owice. Istnieją jednak dwie teorie dotyczące pochodzenia jej nazwy. Według jednej z nich, pochodzi od imienia rycerza Iwana, syna Sieciesława z Dłubni, który w XIII w. był właścicielem wsi. Potwierdza to dokument wydany w 1228 roku przez biskupa krakowskiego Iwo Odrowąża. Druga natomiast opiera się o wspomnianego biskupa czyli, że nazwa pochodzi od Iwa (Iwona) Odrowąża, którego znak rodowy jest dziś herbem miejscowości.

Od końca XIII do początku XVI wieku Iwanowice były majątkiem Odrowążów.

Miejscowymi zabytkami godnymi obejrzenia są:

- barokowy kościół pw. św. Trójcy, zbudowany w latach 1775 roku, ufundowany przez dziedzica Augusta Aleksandra Czartoryskiego, posiadający dwie oryginalne drewniane wieże fasadne
- kapliczki: św. Rocha (z przełomu XVIII/XIX w.), Matki Boskiej Pocieszenia (1854) i Zmartwychwstania Pańskiego (z II połowy XIX w.)
- kamienna figura św. Jana Nepomucena z 1800 r.
- karczma z XVIII w. – siedziba miejscowego Muzeum Regionalnego.

Odrowąż (powiat konecki)

Herbem Odrowąża jest tradycyjny znak rodowy jego założycieli i właścicieli czyli srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym w górę. Znak ten odnaleźć można również na kamiennej renesansowej chrzcielnicy ufundowanej w XVI w. przez Feliksa Budzyńskiego dla miejscowego kościoła św. Jacka i św. Katarzyny.

Herb Odrowąża

Nazwa osady Odrowąż, która jest obecnie częścią gminy Stąporków, pochodzi oczywiście od nazwiska rycerskiego rodu Odrowążów, która przeniosła tutaj w X wieku siedzibę rodową

znad górnej Odry do ówczesnej Ziemi Sandomierskiej. Ponieważ z okresu wczesnego średniowiecza w Polsce nie posiadamy prawie żadne dokumenty i wiedza o tym okresie jest raczej znikoma, nie wiemy nic o pierwszych właścicielach miejscowości. W zachowanych dokumentach z 1119 - 1124 roku jako pierwsza znana osoba z tego rodu wzmiankowany jest Prandota Stary. Następnym odnotowanym właścicielem Odrowąża jest jego syn Saul (Szawel), a po nim wnuk Prandoty - Iwo (Jan), biskup krakowski zwany Odrowążem. Miejscowość w ciągu wieków należała do wielu znakomitych polskich rodów szlacheckich: Odrowążów, Kmitów, Kurowskich, Kostków, Tarłów i Poniatowskich. Prawa miejskie otrzymała w 1399 roku od króla Władysława Jagiełło oraz ponownie tym razem w oparciu o prawo niemieckie od króla Zygmunta III Wazy w 1611 roku. Przywilej miasta potwierdził w 1785 roku Stanisław August Poniatowski, ostatni król Polski. Po rozbiorach Polski nastąpiło zahamowanie rozwoju. W 1869 roku Odrowąż utracił prawa miejskie i upadł do rangi wsi.

Dzięki występującym w okolicy rudam syderytu w formie przypominającej bochny chleba, od dawna rozwijała się tu produkcja żelaza, która przetrwała do połowy XVII wieku. Odrowąż stał się ważnym ośrodkiem handlu wyrobami z żelaza i kamienia. Zyskał sobie nawet wtedy miano żelaznego miasta. Działało tu 7 kuźnic. Według legendy, do miasta prowadziły żelazne bramy.

Najważniejszym i najpiękniejszym zabytkiem Odrowąża jest bezsprzecznie miejscowy kościół św. Jacka i św. Katarzyny z którego założeniem wiąże się ciekawa legenda. Podobno pierwotnie miał być zbudowany na wzgórzu, gdzie jest znajduje się Świerczów Mały. Tam zwieziono więc budulec i zaczęto obróbkę drewna. Jednak wióry odpadające spod toporów cieśli w jakiś nadprzyrodzony sposób odlatywały na wyższe sąsiednie wzgórze. Uznano to za znak Boży, który wskazać miał lepsze i godniejsze miejsce do postawienia Domu Bożego. Bez wahania przewieziono tam zaraz budulec i świątynię zbudowano na mocą Boską wskazanym miejscu.

Druga legenda dotycząca powstania kościoła wspomina św. Jacka Odrowąża, który miał być jego fundatorem. Św. Jacek nawiedzając podczas swoich pielgrzymek apostolskich Końskie, miał podobno w połowie XIII wieku zatknąć w Odrowążu krzyż misyjny w miejscu, gdzie obecnie stoi świątynia pod jego wezwaniem.

Pierwotny kościół był przypuszczalnie małą drewnianą budowlą, wielkością odpowiadającą obecnej nawie głównej. Feliks Budzyński, jeden z fundatorów kościoła, ufundował w połowie XVI w. renesansową kamienną chrzcielnicę, na której znajdują się herby właścicieli Odrowąża. Zniszczoną przez Szwedów świątynię odbudowano i rozbudowano w końcu XVII w. Największy remont kościoła odbył się na przełomie lat 50/60. tych XIX wieku.

We wnętrzu świątyni znajduje się uznawany za słynący łaskami obraz św. Jacka. Kościół uważa się za nieoficjalne sanktuarium św. Jacka, którego kult świętości posiada w Polsce wielowiekową tradycję.

W Odrowążu znajdowała się kiedyś kaplica św. Rozalii upamiętniająca „czarną zarazę”, która szalała tu w I połowie XVII wieku. Kaplica rozebrana została na początku XX wieku. Na jej miejscu wybudowano w roku 1906 nową drewnianą kaplicę z ołtarzem św. Rozalii.

Miejscowość położoną w połowie drogi między Końskimi a Skarżyskiem Kamienną zamieszkuje obecnie ok. 960 mieszkańców.

W okolicach Odrowąża urządzono ciekawe rezerваты przyrody:

„*Świnia Góra*” - ścisły rezerwat leśny położony w odległości 10 km na południe od Odrowąża, który powstał w 1938 roku. Jest jedynym w Górach Świętokrzyskich zachowanym fragmentem zbiorowiska leśnego o dużym stopniu zróżnicowania odpowiadającym dawnej Puszczy Świętokrzyskiej. Najstarsze tutejsze okazy jodły i modrzewia liczą nawet 200 lat.

„*Mroczków*” – urządony w 1938 roku w celu ochrony drzewostanu jodły i modrzewia polskiego. Występuje tu również jawor i klon.

„Majdów” i „Ciechostowice” – położone ok. 10 km na wschód od Odrowąża.

„Gagaty Soltykowskie” – najmłodszy rezerwat utworzony w 1997 roku na terenie byłej kopalni gliny w której odkryte zostały skały dolnojurajskie z ery mezozoicznej należące to tzw. serii zagajskiej. Znalezione tu również szczątki roślin, korzeni i skrzypów (kalamitów) oraz pozostałości drzew. Sensacją było odkrycie tropu dinozaura z rodzaju *Amaepunos*.

Ozorków (powiat zgierski)

Miasto Ozorków pochwalić się może ciekawym, lecz nietypowym herbem, który stanowi połączenie herbu szlacheckiego z symbolem przemysłowym. Z heraldycznego punktu widzenia stanowi to pewnego rodzaju wyjątek, który nie jest zgodny z powszechnie przyjętymi zasadami heraldyki. Tarcza herbowa podzielona jest pionowo czyli w słup na dwa pola. Prawe pole tarczy zawiera srebrną rozdartą strzałę o zawiniętych końcach skierowaną ku górze i umieszczoną na czerwonym tle. Typowy herb szlachecki *Odrowąż* przypisuje się Ignacemu Starzyńskiemu, założycielowi miejscowości, który jednak jak podają niektóre źródła, należał do rodu szlacheckiego pieczętującego się herbem *Ślepowron* czyli z figurą przedstawiającą czarnego kruka.

Do lewego pola tarczy umieszczone zostało na srebrne (białe) pole niebieskie czółenko tkackie, które stanowi atrybut nawiązujący do dominującej w mieście na początku XX wieku gałęzi gospodarki czyli włókiennictwa (tkactwa). Trochę trudno rozpoznawalny symbol przemysłowy zawierał również herb miasta zaprojektowany w okresie międzywojennym.

Herb Ozorkowa

Historia miasta sięga początku XV w. skąd pochodzi pierwsza (1415) zachowana wzmianka o wiosce leżącej wśród niedostępnych lasów i bagien, należącej do rodu Szczawińskich, herbu Prawdzic. Prawdziwy rozwój gospodarczy miejscowości rozpoczął się jednak na początku XIX w. (1807) gdy jej ówczesny właściciel Ignacy Starzyński, sprowadził tu kilku saksońskich sukienników i farbiarzy. W 1815 r. ich liczba wynosiła ponad setkę. Ozorków posiadał wtedy więcej mieszkańców niż położona w sąsiedztwie Łódź.

Nadanie w 1816 r. prawa miasta prywatnego wpłynęło na przyspieszenie rozwoju Ozorkowa. Rok później osiedliła się w nim rodzina Schlösserów, bogatych przemysłowców z niemieckiego Aachen, którzy założyli nowoczesną przędzalnię wełny, a potem bawełny. Tak zapoczątkowany został rozwój największego okręgu przemysłu włókienniczego w miejscowościach regionu nad górną Bzurą, zwłaszcza w Ozorkowie, Zgierzu i Łodzi. W 30. latach XIX w. Karol Schlösser wybudował największą w Ozorkowie fabrykę tkanin bawełnianych o pełnym cyklu produkcyjnym. W tym samym czasie tutejsza produkcja włókiennicza odczuła kryzys spowodowany utratą zamówień rządowych dla armii Królestwa Kongresowego po upadku Powstania Listopadowego i wprowadzonymi barierami celnymi.

Miasto utraciło znaczenie gospodarcze i wpływy na rzecz szybko rozwijającego się Zgierza i Łodzi. Nie udało mu się go odzyskać nawet mimo uzyskania w 1866 roku bardziej atrakcyjnego dla inwestycji, statutu miasta rządowego. W tym czasie było własnością Feliksa hrabiego Lubieńskiego.

Lata pierwszej wojny światowej przyniosły kolejny zastój i upadek rozwoju miasta. Okres międzywojenny spowodował krótkotrwałą renesansję produkcji przemysłowej i ożywienie gospodarcze. W latach 20. XX w. otwarte zostało połączenie kolejowe z Łodzią i Toruniem, połączenie tramwajowe ze Zgierzem i Łodzią, przeprowadzona elektryfikacja miasta (1928). Okupacja hitlerowska w latach 1939-1945 prawie zupełnie zahamowała rozwój miasta i doprowadziła do eksterminacji jego żydowskiej ludności, która przed drugą wojną światową stanowiła znaczącą grupę jego mieszkańców. Po wyzwoleniu nastąpiła intensywne rozbudowa i modernizacja starych zakładów włókienniczych i urządzenie nowych. W końcu XX w. Ozorków doknięty został kryzysem gospodarczym w Polsce.

W mieście warto obejrzeć:

- XIX – wieczny kompleks pałacowo-fabryczny Schlösserów oraz drugi pałac Schlösserów
- linię tramwajową numer 46, która uważana jest za najdłuższą linię tego typu w Europie
- czynną sezonowo kolejkę wąskotorową na trasie Krośnice – Łęczyca - Ozorków
- zabytkowe drewniane domy tkaczy i sukienników
- zespół basenów wodnych w Miejskiej Krytej Pływalni „Wodnik”
- studnie artezyjskie
- starą wieżę ciśnień przy dworcu PKP
- kościół katolicki pw. św. Józefa (z XVII w.) i ewangelicko-augsburski z połowy XIX w.

Miasto zamieszkuje niecałych 21 tysięcy mieszkańców.

Sędziszów Małopolski (powiat ropczycko-sędziszowski)

Herb miasta i gminy Sędziszów Małopolski odnosi się do Odrowążów jako właścicieli i dobrodziejów miasta, którzy zasłużyli się o nadanie w XV w. praw miejskich i licznych przywilejów gospodarczych. Czerwona hiszpańska tarcza herbowa zawiera rodowy znak Odrowążów czyli srebrną strzałę w słup rozdartą w wąs, z grotem skierowanym w górę.

Herb Sędziszowa Małopolskiego

Sędziszów Małopolski położony jest na styku Karpat i Kotliny Sandomierskiej. Przez jego obszar przepływają trzy potoki: Bystrzyca, Budzisz i Gnojnica, która właśnie na terenie miasta wpada do potoka Budzisz.

Historia osiedlenia Sędziszowa jak wskazują odkrycia archeologiczne, sięga okresu brązu. Pierwsze znane wzmianki o miejscowości pochodzą ze średniowiecznych spisów świętopietrza dotyczących lat 1325-1327. Była wówczas siedzibą parafii podlegającej dekanatu w Dębicy. Następne dokumenty z początku XV w. dotyczą już Odrowążów jako właścicieli. Odrowążowie zasłużyli się o podniesienie Sędziszowa do rangi miasta. Dzięki

staraniom Jana Odrowąża ze Sprowy, który piastował godność wojewody podolskiego a potem też ruskiego, król Kazimierz Jagiellończyk nadał miejscowości w 1483 r. prawa miejskie. Odrowążowie uzyskali też dla miasta w 1512 r. przywilej na organizowanie cotygodniowych targów we wtorki i dorocznych jarmarków na świętego Filipa i Jakuba (1 maj) oraz w dzień Narodzenia Marii Panny (8 września). W II połowie XVI w. miasto znajdowało się najpierw w posiadaniu Tarnowskich a później Kostków. W połowie XVII w. całe województwo rzeszowskie objął w posiadanie Jerzy Sebastian Lubomirski. Podczas potopu szwedzkiego miasto spustoszyły wojska Jerzego Rákoczy, sprzymierzonego ze Szwedami magnata węgierskiego. W 1661 roku sędziszowskie majątki trafiły za sprawą ślubu Krystyny, córki Jerzego Sebastiana Lubomirskiego z Feliksem Kazimierzem Potockim, do dóbr Potockich. Po pierwszym rozbiórce Polski w 1772 roku, Sędziszów znalazł się pod zaborem austriackim. W XIX w. miasto odwiedziło wiele znanych osobistości, takich jak jadący w 1818 r. z Wiednia do Lwowa w towarzystwie Adama Jerzego Czartoryskiego, car Rosji Aleksander I, arcyksiążę Ferdynand d'Este, gubernator Galicji (1836), arcyksiążę Franciszek d'Este (1839), austriacki cesarz Franciszek Józef (1851,1855). Na początku II połowy XIX w. (1856-1858) w ramach budowy kolejnego odcinka Kolei Arcyksięcia Karola Ludwika miasto otrzymało połączenie kolejowe z Krakowem i Rzeszowem.

Zaraz na początku I wojny światowej Sędziszów znacznie ucierpiał w wyniku działań wojennych (1914-1915) i kilku miesięcznej okupacji rosyjskiej. W latach międzywojennych w mieście pracowało kilka zakładów przemysłowych współpracujących z zakładami Centralnego Okręgu Przemysłowego. Podczas okupacji hitlerowskiej aktywnie działała tu komórka AK, która miała aktywny udział w rozpracowaniu hitlerowskiej broni rakietowej V-1 i V-2 testowanej na poligonach doświadczalnych w rejonie Pustkowa.

W mieście warto obejrzeć:

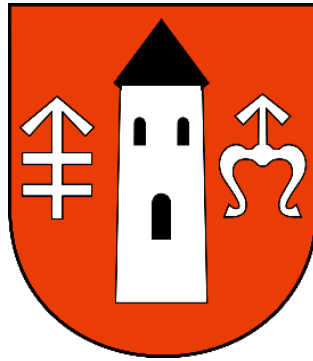
- budynek ratusza zbudowanego w XVII w. i przebudowanego w XIX w.
- barokowy kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wybudowany w XVII w.
- ruiny budynków dawnych koszar wzniesionych na początku XVII w. dla prywatnych wojsk Michała Potockiego, zwolennika Stanisława Leszczyńskiego, użytkowane przez Austriaków do 1900 roku
- kościół i klasztor Kapucynów z XVIII w., klasycystyczna świątynia pw. św. Antoniego z XVIII w.
- kaplica cmentarna z połowy XIX w.

Podkarpacki Sędziszów zamieszkuje ok. 7 tysięcy mieszkańców.

Słupia (powiat jędrzejowski)

Gmina i miejscowość Słupia posiada herb umieszczony na półkolistej tarczy hiszpańskiej pośrodku której znajduje się wieża zwana „słupem”. I tutaj upatrywać należy nazwy miejscowości. Po prawej stronie wieży umieszczony jest herb szlachecki *Lis*. Po lewej stronie wieży widnieje natomiast herb *Odrowąż* czyli znana srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym w górę, tzw. rogacina biała (srebrna) umieszczona na czerwonym tle.

Pierwsze znane wzmianki o miejscowości pochodzą z 1325 roku. W połowie XV w. wieś należała do Stefana Świętopełka pieczętującego się herbem *Lis*. Stąd też herb ten trafił również na współczesną tarczę herbową miejscowości.

Herb Szupii

Położoną na południowym skraju województwa świętokrzyskiego w pobliżu Szczekocin miejscowość zamieszkuje około tysiąca mieszkańców.

Zabytkami godnymi obejrzenia są:

- kościół pw. św. Trójcy, zbudowany w latach 1778-1807 z inicjatywy podkomorzego krakowskiego Antoniego Michałowskiego
- dzwonnica przykościelna z niewielkim dzwonem z 1598 r.
- dwór ziemiański murowany z XIX w. obok którego rosła kiedyś ogromna zabytkowa lipa pod którą ponoć odpoczywał Tadeusz Kościuszko w 1794 r. przed bitwą pod Szczekocinami – spłonęła niestety od uderzenia pioruna; w latach okupacji odbywało się na dworze tajne nauczanie.

Szydłowiec (powiat szydłowiecki)

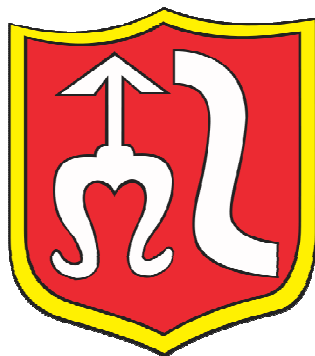
Herb miasta i gminy Szydłowiec sięga swoim pochodzeniem czasów średniowiecza i zaliczany jest do grona tzw. herbów historycznych. Nie wiadomo kiedy pojawiło się jego pierwsze do dziś znane wyobrażenie, lecz wiadomo, że obecnie używany znak miasta składa się z dwóch godeł rodów szlacheckich, które wywarły największy wpływ na rozwój i burzliwe dzieje miasta. W ciągu wieków rządili nim sławni Odrowążowie, Szydłowieccy, Radziwiłłowie i pochodząca z Zamoyskich, Anna Sapieżyna.

Herb przedstawia XV – wieczną renesansową tarczę szwajcarską dwudzielną w słup z polem o kolorze czerwonym, otoczoną tzw. bordiurą w kolorze złotym.

Prawe pole tarczy herbowej zawiera srebrną rozdartą strzałę o zawiniętych końcach, z grotem skierowanym ku górze odnoszącą się do rodu Odrowąż. W ten sposób honoruje się wielce zasłużony dla miasta ród szlachecki, którego następcą byli Szydłowieccy, znakomici właściciele i dobrodzieje miasta, swojej siedziby rodowej. Wspominani Odrowążowie posiadli dobra szydłowieckie od XII wieku. Po nich władali nimi Chlewiccy z których wyrosła gałąź Szydłowieckich.

W lewym polu tarczy umieszczono srebrne godło Krzywaśń, które nawiązuje do szlacheckiego herbu Drużyna. Krzywaśń opisuje się jako rzekę bądź odwróconą literę „S”. Przypuszcza się też, że niniejszy znak odnosi się inicjału starej łacińskiej nazwy miasta, która była „*Shidlovicz*” i jego patrona, którym był św. Zygmunt (łac. *Sigsigmuntus*). Być może ma to również związek wyraźnie podkreślający wysoką pozycję kasztelanii i hrabstwa Szydłowieckich na dworze wawelskim w okresie panowania Jagiellonów gdy na przykład Krzysztof Szydłowiecki piastował urząd kasztelana krakowskiego, sandomierskiego i był kanclerzem królewskim. Krzywaśń nadana miastu przez Szydłowieckich zaczerpnięta mogła być też ze znanych im z pobytu w Krakowie i okolicy herbów miast podkrakowskich (np. Skawina, Nowy Wiśnicz).

Kolor czerwony wypełniający tarczę herbową symbolizuje wspaniałomyślność i siłę duchową. Kolor biały (srebrny) w którym przedstawiono godła jest symbolem czystości, niewinności i prawdy. Kolor złoty bordiury symbolizuje wiarę, mądrość, stałość i chwałę.

Herb Szydłowca

Początki miasta Szydłowiec sięgają co najmniej czasów panowania Bolesława III Krzywoustego i istnienia grodu, którego właścicielami byli Odrowążowie. W końcu XIV w. bracia Jakub i Sławko Odrowążowie założyli na południe od wspomnianego grodu szybko rozwijającą się osadę targową o nazwie Szydłowiec. Od założonej przez siebie miejscowości, nowego gniazda rodowego, przyjęli nazwisko Szydłowieccy. Wkrótce potem nadali osadzie prawa miejskie oparte na prawie średzkim. Potwierdzenia praw miejskich dokonał Władysław Jagiełło w 1427 roku. Kazimierz Jagiellończyk nadał w 1470 r. miastu prawa magdeburskie. Bracia Odrowążowie erygowali również parafię (1401) i wybudowali drewniany gotycki kościół pw. św. Zygmunta Króla, który na przełomie XV i XVI wieku został przebudowany na murowany w stylu saksońskim. Syn Jakuba, Stanisław Szydłowiecki zasłużył się o zbudowanie pierwszego gotyckiego zamku. Miasto świetnie się wtedy rozwijało ponieważ ród Szydłowieckich piastował w ówczesnej Polsce wysokie godności i urzędy. Jego najbardziej znanym przedstawicielem był Krzysztof Szydłowiecki, kasztelan krakowski, sandomierski i kanclerz wielki koronny, który posiadał potężny wpływ na sterowanie spraw państwowych.

Brak potomków Szydłowieckich w linii męskiej i małżeństwo jednej z córek Krzysztofa z Mikołajem „Czarnym“ Radziwiłłem spowodowały, że w 1547 r. Szydłowiec przeszedł na własność potężnego rodu litewskiego. Radziwiłłowie, których stałą siedzibą rodową był Nieśwież, administrowali miastem do 1802 r. gdy to wraz z przyległymi dobrami drogą licytacji nabyła Anna z Zamoyskich Sapieżyna. Nowa właścicielka z kolei odsprzedała w 1828 r. dobra szydłowieckie skarbowi Królestwa Polskiego.

Miasto w czasach Szydłowieckich i Radziwiłłów posiadało bardzo duże znaczenie gospodarcze. Było ważnym ośrodkiem handlu żelazem, wydobywania i obróbki tutejszego piaskowca, handlu wyrobami miejscowego rzemiosła i płodami rolnymi. Miejscowe targi, które na mocy królewskich przywilejów odbywały się kilkakrotnie w roku, znane były w całej Polsce. Dynamiczny rozwój miejscowości spowodował w XVI napływ osadników z Włoch (kamieniarze, budowniczy, artyści), Szkocji (przeważnie bankierzy i kupcy) i Niemiec (rzemieślnicy). Osadnicy chętnie osiedlali się w obfitującym w dobrobyt i znaczenie „Hrabstwie Szydłowieckim“ Radziwiłłów.

Po licznych epidemiach i „potopie“ szwedzkim miasto znacznie podupadło. Mimo wysiłków miejscowych władz nigdy już nie osiągnęło dawnej świetności. Dotknęły go zniszczenia podczas insurekcji kościuszkowskiej, represje po powstaniu listopadowym (1830) i stycznym (1864). Znacznie ucierpiało podczas I i II wojny światowej.

W II połowie XVII wieku książę Leon Michał Radziwiłł sprowadził do wyludnionego Szydłowca Żydów, którzy przed wybuchem II wojny światowej stanowili ponad 60% mieszkańców miasta.

Godnymi obejrzenia zabytkami miasta są:

- dawny gotycki zamek wybudowany przez Stanisława Szydłowieckiego w końcu XV w. na miejscu starego średniowiecznego grodu, przebudowany na początku XVI w. (1515-1526) w stylu renesansowym na rezydencję kanclerza koronnego Mikołaja Szydłowieckiego; postawiona na sztucznej wyspie i otoczony fosą budowla popadła od połowy XIX w. w ruinę; kompletnie wyremontowany w latach 60. XX w. jest siedzibą unikatowego Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych
  - kościół farny pw. św. Zygmunta Króla z XV w., pierwotnie drewniany, później murowany, ufundowany przez Jakuba i Mikołaja Szydłowieckich. Gotycka bryła posiada renesansowy wystrój wnętrza, złożone ołtarze i nietypowy dla gotyki płaski modrzewiowy strop. Wewnątrz również nagrobek Mikołaja Szydłowieckiego i oryginalny pomnik nagrobny Mikołaja Radziwiłła i jego żony Marii w postaci śpiącej Ariadny.
  - późnorenesansowy ratusz zbudowany w latach 1602-1629 w Rynku Wielkim; budowla postawiona na planie prostokąta posiada w każdym rogu niewielką wieżyczkę; we wschodniej części sytuowana jest wysunięta na zewnątrz kwadratowa wieża, u góry ośmioboczna zwieńczona renesansowym hełmem, z sygnaturką. Pod wierzchołkiem wieży znajduje się balkon a pod nim trzy zegary.
  - Synagoga Garbarska zbudowana w 1730 r. dla żydowskich robotników zatrudnionych w garbarni rodziny Ajzenbergów
  - Dom pod Dębem – klasycystyczny budynek mieszczański przy Rynku w którym mieściła się kiedyś szkoła elementarna a później biblioteka
  - kamieniczki mieszczańskie przy Rynku Wielkim i przyległych ulicach, z których większość pochodzi z XIX w., zbudowane na miejscu dawnych renesansowych kamienic
  - browar, budynek wybudowany w I połowie XIX w.
  - pomnik Tadeusza Kościuszki przy Rynku z 1921 r.
  - pręgierz późnorenesansowy wykonany z miejscowego piaskowca szydłowieckiego, z maskaronami posiadającymi metalowe uchwyty
  - Kolumna Zośki, dawny pomnik mieszczyki szydłowieckiej - Zośki pochodzący z czasów przejścia miasta przez pierwszych Radziwiłłów; na kolumnie umieszczona była platforma z balustradą i figura kobiety
  - Kirkut czyli miejscowy cmentarz żydowski, jedno z największych pogrzebisk mozaistów w Polsce, obecnie lapidarium na którym znajduje się około 3000 nagrobków – macew.
- Miasto Szydłowiec zamieszkuje ponad 12 tysięcy mieszkańców.

Gmina Nowy Targ (powiat nowotarski)

Głównym symbolem herbu gminy Nowy Targ jest znana figura Matki Bożej Ludźmierskiej umieszczona centralnie, pośrodku późnogotyckiej tarczy herbowej typu tzw. hiszpańskiego. Figura Matki z Dzieciąciem posiada kolor złoty. Odsłonięte, niezakryte szatami części ciała są koloru białego (srebrnego). Po prawej stronie tarczy znajduje się rogacina srebrna w słupie dołu rozłuczona czyli srebrna strzała rozdarta w wąs. Po lewej stronie tarczy herbowej natomiast półtora krzyża srebrnego.

Figura Matki Bożej z Ludźmierza, byłej stolicy dawnej gminy, symbolizuje tradycyjny kult maryjny cechujący wszystkich górali podhalańskich. Znana figura sakralna pochodząca z przełomu XIV i XV w. słynie z licznych cudów. Jan Paweł II w czasie jednej z licznych pielgrzymek do Polski nazwał ją „Gaździną Podhala”. Kościół w którym się znajduje jest

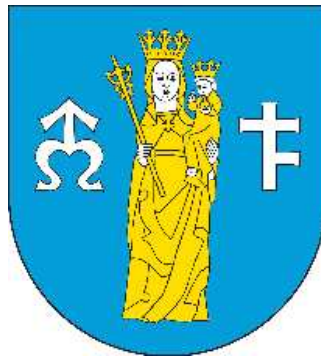
znanym miejscem pielgrzymowania. Nic więc dziwnego, że jako jeden z symboli Podhala umieszczona została na herbie góralskiej gminy gdzie się znajduje.

Herb Odrowąż odnosi się do Pieniążków pieczętujących się niniejszym herbem, którzy ze wszystkich rodów szlacheckich będących przez wieki właścicielami i dziedzicznymi dzierżawcami podhalańskich wsi, najbardziej zasłużyli się dla Ziemi Nowotarskiej. Przez długie lata sumiennie pełnili urząd starościński i przyczynili się o rozwój powierzonych im dóbr. W XVII i XVIII w. założyli cały szereg miejscowości, które wchodzą w skład obecnej gminy Nowy Targ.

Drugi ze znaków herbowych to półtora krzyża srebrnego czyli rycerski herb Prus I, nawiązujący tzw. „Dominium Łopuszańskiego”, obejmującego Łopuszną i kilka sąsiednich wiosek. Jego właścicielami przez 200 lat był ród Lisieckich i ich potomków (m.in.: Tetmajerów).

Tarcza herbowa gminy posiada pole o kolorze błękitnym, który jest barwą kultu maryjnego (Matki Bożej) i symbolizuje niebo i wiarę. Kolor złoty (żółty) symbolizuje Boski i królewski majestat czyli króla jako pomazańca bożego, objawienie Ducha Świętego i szlachetność. Kolor srebrny (biały) jest symbolem czystości, uczciwości, pokoju i wody.

Gminę Nowy Targ zamieszkuje prawie 22 tysiące mieszkańców.

Herb gminy Nowy Targ

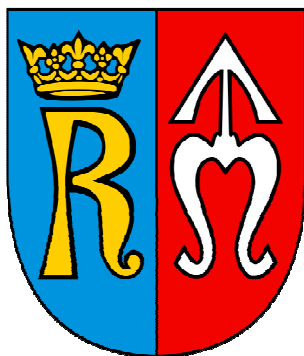
Powiat ropczycko-sędziszowski (województwo podkarpackie)

Powiat ropczycko-sędziszowski przyjął za swój herb tarczę herbową dwudzielną, podzieloną w tzw. słup, w której lewym błękitnym polu umieszczona została złota majuskuła „R” pod złotą koroną, w polu prawym natomiast na czerwonym tle rogacina srebrna w słup u dołu rozdarta w wąs, z grotem skierowanym ku górze.

Prawa strona tarczy powiatu nawiązuje bezpośrednio do historycznego znaku miasta Ropczyce, gdzie znajdowała się taka sama złota majuskuła „R” na czerwonym tle. Zastowany jako tło tarczy kolor błękitny pochodzi z obecnego godła Ropczyc. Złota korona z liliami andegawańskimi, którą uwieńczona została majuskuła podkreśla, że Ropczyce założone zostały przez króla polskiego Kazimierza Wielkiego w 1362 roku.

Srebrna rozdarta strzała o zawiniętych końcach zwana też rogaciną, w lewym czerwonym polu tarczy herbowej, odnosi się do historycznego herbu drugiego miasta tworzącego niniejszy powiat czyli Sędziszowa Małopolskiego. Wspomiane miasto założone zostało w 1483 roku przez znany ród Odrowążów, których znak rodowy wyobrażano na pieczęciach miejskich istniejących od XV w. Nic więc dziwnego, że przyjęło jako znak miasta godło swoich byłych właścicieli. Herb Sędziszowa posiada starą tradycję i zatwierdzony został już w 1936 roku przez ówczesne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych RP.

Powiat ropczycko-sędziszowski zamieszkuje ok. 71 tysięcy mieszkańców.

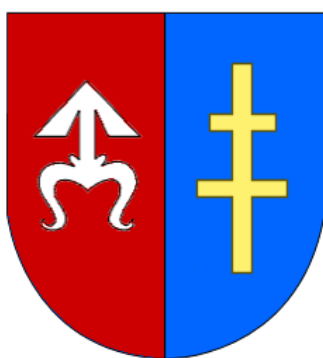
Herb powiatu ropczycko-sędziszowskiego

Powiat skarżyski (województwo mazowieckie)

Herb powiatu skarżyskiego usatnowiony został w kształcie hiszpańskiej tarczy herbowej podzielonej w słup na dwa pola. W prawym polu tarczy na polu koloru czerwonego widnieje herb Odrowąż czyli znana rogacizna biała (srebrna) rozwidlona ku dołowi w wąs. Ta część godła symbolizuje przynależność północnej części powiatu do historycznej Ziemi Szydłowieckiej, którą przez wieki tworzyli i posiadali Odrowążowie.

Lewe pole tarczy zajmuje krzyż patriarcalny w kolorze złotym (złotym) przedstawiony na niebieskim tle. Niniejszy symbol podkreśla tradycyjny terytorialny związek powiatu z Ziemią Świętokrzyską.

Powiat skarżyski posiada ponad 80 tysięcy mieszkańców.

Herb powiatu skarżyskiego

Powiat szydłowiecki (województwo mazowieckie)

Herb powiatu szydłowieckiego przedstawia czwórdzielna, kwadratowa półokrągła tarcza. Główne dzielenie tarczy wykonane zostało poziomo. Wyraźnie widoczny pas dzieli tarczę na część górną i dolną. Część górna posiada dwa różniące się od siebie symbolami pola. Prawe górne pole tarczy zawiera srebrny znak rodu Odrowąż czyli tradycyjną srebrną strzałę w słup rozdartą w wąs, z grotem skierowanym w górę, umieszczoną na czerwonym polu. Lewe górne pole tarczy posiada srebrne godło Krzywaśń na czerwonym tle. Słup, który miałby tworzyć granicę między obydwoma polami zastąpiony został godłem państwowym, Orłem Białym w koronie według wzoru przyjętego przed drugą wojną światową.

Obydwa dolne pola tarczy herbowej przedstawiają tradycyjne pola tarczy herbowej historycznej Ziemi Sandomierskiej. Prawe dolne pole wyobraża trzy srebrne poziome wręby umieszczone na czerwonym polu. W lewym dolnym polu znajduje się natomiast dziewięć

złotych sześcioramiennych gwiazd „ułożonych w harmonijnym porządku” względem siebie na błękitnym (niebieskim) polu.

Wszystkie elementy herbu odnoszą się do bogatej historii i świetnej przeszłości Ziemi Szydłowieckiej, która związana była z Odrowążami, Szydłowieckimi i województwem sandomierskim. Wprowadzenie figury Orła Białego jako części godła narodowego, symbolizuje nierozwalny związek ziem powiatu z Państwem Polskim i tożsamość narodową jego mieszkańców. Powiat szydłowiecki posiada ponad 42 tysiące mieszkańców.

Herb powiatu szydłowieckiego

* * * * *

Na tym się kończą wiadomości o występowaniu herbu Odrowąż, które udało mi się dotychczas zgromadzić i opisać. Dla porównania z opisanymi miastami, miejscowościami i powiatami, przedstawiam jeszcze herb, którym pochlubić się może moje rodzinne miasto

Opoczno (województwo łódzkie)

Herb miasta Opoczna przedstawia znak rodowy Odrowążów umieszczony na barokowej tarczy herbowej otoczonej tzw. bordiurą w kolorze srebrnym (białym).

Herb Opoczna

Występowanie znaku Odrowążów w herbie miasta Opoczno wywodzi się z czasów średniowiecza. W tym czasie Odrowążowie przenieśli się z górnej Odry (Kamień pod Opolem, obecnie Kamień Śląski) do kasztelanii żarnowskiej i założyli tu nową siedzibę rodu w wiosce Odrowąż. Stąd szybko rozszerzali dobra rodzinne i wspólnie z Kozerańskimi herbu Koźlerogi, zasłużyli się o rozwój osiedlenia Opoczyńskiego. Z upływem czasu osiągnęli znaczne materialne i polityczne wpływy. Do ich włości należała prawie cała ówczesna

rozległa Ziemia Opoczyńska. Można nawet powiedzieć, że istniało wtedy tzw. „Państwo Odrowążów” lub inaczej „Opoczyńskie Państwo Odrowążów”.

Z upływem lat rodzina Odrowążów powiększała się. Z różnych powodów dochodziło do podziału dóbr w wyniku którego powstawały nowe dwory i wsie. Dobra Odrowążów stały się własnością Białaczewskich, Dębińskich, Kochanowskich, Koneckich itp. W XV wieku Odrowążowie przybierali nazwiska przymiotnikowe pochodzące od nazwy dóbr, jak np. Odrowąż-Petrykowski z Petryków, Odrowąż-Modliszewski z Modliszewic, Odrowąż-Bębnowski z Bębnowa, Odrowąż-Konecki z Końskich Odrowąż - Białaczewski vel Białaczowski z Białaczowa, itp.

W okresie XV-XVI w. Odrowążowie byli dzierżawcami starostwa opoczyńskiego, którego siedzibą był miejscowy zamek wybudowany przez króla Kazimierza Wielkiego. To Odrowążowie właśnie umieścili nad bramą od północnej strony zamku swój herb wykuty w piaskowcu.

W XV w. funkcję dzierżawcy starostwa opoczyńskiego sprawował Eustachiusz (Eustachy) Odrowąż ze Sprowy (* ? - † 1478) – kasztelan radomski, wiślicki, starosta opoczyński i uniejowski, brat Jana Odrowąża ze Sprowy (Sprowskiego), arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski. Po nim urząd starościński przejął w latach 1478-1515 jego syn Jan Odrowąż (* ? - † 1515 ?) – chorąży sandomierski, po nim jego brat Stanisław (* ? - † 1542/43) – kasztelan żarnowski, poborca sandomierski, wojski krakowski, kasztelan biecki i wiślicki, wojewoda bełski i ruski, starosta generalny ruski. Po wspomnianym Stanisławie, starostwo opoczyńskie przejął jego syn również Stanisław, sekretarz królewski w latach 1543 – 1555.

Z racji pełnionego urzędu, Odrowążowie wyparli z pieczęci miejskiej tradycyjny herb zawierający sylwetkę patrona miasta, św. Bartłomieja i na jego miejsce wprowadzili swój własny znak rodowy. Herb taki używano w opoczyńskim grodzie przypuszczalnie do okresu rozbiorów Polski kiedy zamiast Odrowąża wprowadzone zostały znaki zaborców.

Znak rodowy Odrowążów przyjęty został jako herb Opoczna po drugiej wojnie światowej.

Jak z powyższego widać wszędzie odnaleźć można wiele podobieństw i wspólnych cech. Wystarczy tylko chcieć i poświęcić trochę czasu własnym poszukiwaniom.

Žilina, 28.07.2008